nom nasilnom odvajanju klerikalnih institucija od države, Ćurić ne daje jasan odgovor na takvu dilemu, nego upućuje na Pantokratora i složenost čovjeka zaključujući da Crkva "sama ne mora zato posjedovati svu širinu Njegove Kraljevske Vlasti nad čovječanstvom" (str. 126).

Iako je bio sveučilišni profesor, Ćurić je bio blizak svakodnevnomu vjerniku i razumio je njegove potrebe, ograničenosti i strahove, te upravo zato preporučujem ovu knjižicu kao religijsko osvježenje za naše čitatelje i mogućnost da zainteresirani mogu još bolje razumjeti pobožnost prema Srcu Isusovu.

Ivan Božić

Sanja Nikčević, *Istina i laži o kanonu ili kako smo zbog svjetonazora izgubili pravo na lijepo/dobro/sveto u umjetnosti*. Zagreb: Citadela libri, 2021.

Djelo nam dolazi iz izdavačke kuće Citadela libri. Vrijedi na početku prikaza reći koju riječ o navedenoj izdavačkoj kući jer je bitno povezana sa sadržajem knjige. Prije nekoliko godina osnovali su je sama autorica i njezin sin, povjesničar Oliver Nikčević. Izdavačka djelatnost usmjerena je na područja kazališta, književnosti i povijesti. To usmjerenje ima stanovite posebnosti. Namjera je izdavati ona dramska djela koja će pročišćavati, ojačavati i uzdizati osobu koja ih čita, a teorijskim se djelima želi doći do jasno definiranih pojmova i odgovora o svijetu u kojem živimo. Sama izdavačka kuća postaje sve poznatija među zainteresiranim čitateljima, ponajviše putevima usmene predaje i preporuka.

Djelo započinje vrlo osobnim uvodom same autorice. Slijede prvi i drugi dio, koji govore o tom kako je u prošlosti uspostavljen kanon u književnosti i kazalištu te kako je nastao današnji kanon. U posljednjem dijelu nalazimo zaključak, priloge i dodatke.

U prvoj rečenici spomenutoga uvoda autorica naglašava svoje polazište. Voli književnost, posebice dramu i kazalište. Ipak, djelo koje čita ili predstavu koju gleda ne shvaća tek kao zabavu ili nešto što bi služilo ispunjavanju vremena ili večernjega izlaska. Ta ljubav prema kazalištu nastavlja se u razmišljanju o tom što je vidjela i pročitala, zatim u opisivanju, analiziranju, kategoriziranju i vrednovanju. Teoretičarka je kazališta i to doživljava kao vlastito zvanje, koje prepoznaje kao Božji dar i prihvaća kao odgovornost. Knjiga je napisana kako bi bila poticaj zainteresiranim čitateljima i društvu u kojem živimo. Poticaj da osvijeste svoju potrebu za lijepim, dobrim i svetim u umjetnosti, ali i pravo na sve to. Sljedeći je korak usuditi se kao publika tražiti, a kao umjetnici stvarati takvu umjetnost.

Profesorici Nikčević kazalište je profesija, ali i život. Pitanja koja su ju pokrenula na to istraživanje vrlo su jednostavna, ali bitna za osobu i društvo. Čovjek teško može biti ravnodušan prema umjetnosti. Zašto čovjek reagira na umjetnost i na kazalište? Zašto se velike promjene u društvu događaju kroz kazalište? Kako se odnose i kako su povezani religije i kazalište? Kazalište nas potiče na razmišljanje o društvu. Ono djeluje na naš unutarnji svijet, na naše emocije, razum, dušu. Ima svoj početak u ambijentu svetoga, u obredima i liturgiji. Prenosi i odražava istinu. Prikazuje sliku svijeta i smisao života. Umjetnost pomaže ljudima u spoznaji dobra i zla. Zbog tih jednostavnih ali važnih pitanja i tvrdnji, čitatelju se želi pomoći naći orijentaciju u pojmovima i događanjima suvremenoga kazališta i shvatiti njihov kompleksan odnos sa starijim umjetničkim i kazališnim epohama.

Na početku prvoga dijela nalazimo teorijski uvod. Svako je umjetničko djelo nositelj poruke. Tako se dolazi do bitnoga pojma iz naslova knjige: kanon.

On je uvijek povezan sa svjetonazorom. Kanon je norma dobroga pisanja i popis vrijednih djela. Po njemu se prenose znanje, ideje, istina, svjetonazor i daje se pogled na prošlost. Hipoteza istraživanja profesorice Nikčević glasi: "Sadašnje stanje europske kazališne umjetnosti glavne struje posljedica je pobjede sekularističkog (ateističkog) svjetonazora nakon II. svjetskog rata koji je u cijeloj Europi uveo novu hijerarhiju vrijednosti u društvu i proglasio kritiku društva jedinom funkcijom umjetnosti čime je redefiniran umjetnički kanon iz prošlosti. Izbačena je svaka afirmacija lijepog, dobrog, a naročito svetog. Budući da moderna (a onda i suvremena) umjetnost slijedeći novi svjetonazor nije afirmirala vrijednosti novoga nego samo kritizirala sve dotadašnje vrijednosti starog (kršćanskog) svjetonazora, nakon sedamdeset godina destruiranja završila u praznim (dvodimenzionalnim) predstavama s nametnutim temama negativnog prikaza svijeta ili političkim uvredama" (str. 29).

Kako bi čitatelju omogućila što temeljitije razumijevanje tematika spomenutih u hipotezi, autorica govori o značenju kazališta u dvije, kako sama kaže, temeljne epohe naše civilizacije. To su antička Grčka i srednji vijek. U Grčkoj je kazalište imalo svoj početak u obredima posvećenima bogu Dionizu, a u srednjem je vijeku proizišlo iz liturgije kojoj je u središtu bio Isus Krist. Ono je u oba slučaja naviještalo svete istine. Poučavalo je ljude kako živjeti i smatralo se važnim za dobrobit i katarzu osobe i zajednice.

Sekularistički svjetonazor donosi obrat. Bog i transcendentno protjerani su u sferu privatnoga. Bitne vrijednosti postaju istina, kritika, pobuna. Prikazivanje društvenih problema ima za cilj dovesti do promjene društva nabolje. Materijalni aspekti života postaju naglašeniji od onih duhovnih. U tom kontekstu lijepo je često shvaćeno kao kič, dobro kao licemjerje, a sveto kao laž. Tako mnogi autori iz prošlosti i njihova kvalitetna djela, koja se ne uklapaju u novu paradigmu, bivaju marginalizirani i zaboravljeni.

U prilog potvrde hipoteze istraživanja navedeni su primjeri pisaca i redatelja i njihovih djela, kako onih iz staroga kanona, tako i onih koji su presudno utjecali na formiranje novoga kanona i senzibiliteta koji iz njega proizlazi. Zanimljivo je čitati o ulozi Miroslava Krleže u oblikovanju današnjega dominantnoga pogleda na književnost. Velika je pažnja posvećena promjeni repertoara Hrvatskoga narodnoga kazališta u Zagrebu u godinama poslije Drugoga svjetskoga rata. Ta je promjena bila važna zbog toga što je odrazila promjenu svjetonazora u kazalištu. Dotiče se i fenomena bijega publike iz kazališta. Profesorica zauzima vrlo kritički stav prema sadašnjemu stanju europske kazališne umjetnosti, odnosno njezinoj glavnoj struji i dominantnim tendencijama. Osobito je zanimljivo što vrlo iskreno i otvoreno progovara o vlastitim strahovima s obzirom na to da izražava stavove koji nisu dominantni u vremenu u kojem živimo. Njezina razmišljanja i pisanje o kazalištu i umjetnosti prožeti su emocijama i ona to ne skriva. Osim kritike, vrijedno je to što upućuje čitatelja, osobito kazališnoga laika, na imena i pojmove koji u novoj paradigmi teško dolaze do izražaja i pažnje javnosti i medija, ili su jednostavno zaboravljeni. U tom smislu osobito ističe Rajmunda Kuparea, Denisa Peričića, Milana Grgića, Josipa Freudenreicha, građansko kazalište i suvremenu američku dramu.

Mislav Skelin